

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З УЧАСНИКАМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ

KEY ASPECTS OF ACCOUNTING OF PAYMENTS WITH PARTICIPANTS OF PRIVATE PENSION FUNDS

У статті розглянуто ключові аспекти обліку розрахунків з учасниками недержавного пенсійного фонду. Відповідно до особливостей діяльності основним джерелом надходження коштів до недержавного пенсійного фонду є пенсійні внески. Чинне законодавство України розрізняє окремо вкладника недержавного пенсійного фонду та учасника недержавного пенсійного фонду. Оскільки платниками пенсійних внесків можуть бути не тільки учасники недержавного пенсійного фонду, а й інші юридичні або фізичні особи, то облік пенсійних накопичень учасника недержавного пенсійного фонду ведеться Адміністратором у системі персоналізованого обліку на субрахунках індивідуального пенсійного рахунку учасника недержавного пенсійного фонду окремо для кожного вкладника на користь цього учасника. Узагальнена у статті методика обліку розрахунків з учасниками недержавного пенсійного фонду дозволить уникнути розбіжностей та помилок при відображенні в обліку розрахунків з учасниками недержавного пенсійного фонду.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, бухгалтерський облік, учасники недержавного пенсійного фонду, пенсійні внески, пенсійні виплати.

В статье рассмотрены основные ключевые аспекты учета расчетов с участниками негосударственного пенсионного фонда. В соответствии с особенностями деятельности, основным источником поступления средств в негосударственный пенсионный фонд являются пенсионные взносы. Действующее законодательство Украины различает отдельно вкладчика негосударственного пенсионного фонда и участника негосударственного пенсионного фонда. Поскольку плательщиками пенсионных взносов могут быть не только участники негосударственного пенсионного фонда, а и другие юридические или физические лица, то учет пенсионных накоплений участника

негосударственного пенсионного фонда ведется Администратором негосударственного пенсионного фонда в системе персонализированного учета на субсчетах индивидуального пенсионного счета участника негосударственного пенсионного фонда отдельно по каждому вкладчику в пользу участника. Обобщенная в статье методика учета расчетов с участниками негосударственного пенсионного фонда позволит избежать разногласий и ошибок при отражении в учете расчетов с участниками негосударственного пенсионного фонда.

Ключевые слова: негосударственные пенсионные фонды, бухгалтерский учет, участники негосударственного пенсионного фонда, пенсионные взносы, пенсионные выплаты.

The article considers the main key aspects of accounting for settlements with participants of a private pension fund. In accordance with the specifics of the activity, the main source of income to the private pension fund are pension contributions. The current legislation of Ukraine distinguishes separately a payer of a private pension fund and a participant in a private pension fund. Since the payers of pension contributions can be not only members of the private pension fund, but also other legal or physical persons, the account of the pension accumulations of the participant of the private pension fund is maintained by the Administrator of the private pension fund in the system of personalized accounting on the subaccounts of the individual pension account of the participant of the non-depositor in favor of the participant. The method of accounting for settlements with participants of a private pension fund, which is generalized in the article, will allow to avoid disagreements and mistakes in the reflection of settlements with participants of a private pension fund.

Key words: private pension funds, accounting, participants of private pension funds, pension contributions, pension payments.

УДК 657.372.12

Цибульник М.О.

аспірант кафедри обліку та аудиту
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Якість життя населення значною мірою залежить від пенсійного забезпечення людей похилого віку та впевненості у завтрашньому дні осіб, які працюють. Саме пенсійне забезпечення є основною складовою частиною системи соціального захисту населення. З 2004 року в Україні впроваджено солідарну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та систему недержавного пенсійного забезпечення. Зазначена модель відповідає поширеній у світі багаторівневій моделі пенсійної системи. Разом з тим, для забезпечення стабільного функціонування пенсійної системи необхідно вдосконалити бухгалтерський облік діяльності недержавних пенсійних фондів. Тому дослідження ключових аспектів обліку розрахунків

з учасниками недержавного пенсійного фонду, а також внесення пропозицій щодо його вдосконалення, є актуальним і своєчасним як з теоретичного, так і з практичного боку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічні засади бухгалтерського обліку недержавних пенсійних фондів у своїх роботах розкривали такі вітчизняні науковці, як: В.Д. Базилевич, М.Т. Білуха, М.І. Бондар, С.В. Голов, В.І. Головка, Н.О. Гура, П.С. Єщенко, Б.А. Засадний, О.В. Красота, Н.В. Ковтун, Р.О. Костирко, М.В. Кужельний, Ю.А. Кузьмінський, Г.І. Купалова, С.О. Левицька, Е.М. Лібанова, С.Л. Лондар, Л.Г. Ловінська, Т.Г. Мельник, Г.В. Мисака, Є.В. Мних, Л.В. Нападівська, С.В. Науменкова, О.В. Неліпович, Я.В. Олійник, О.А. Петрик, В.В. Сопко,

Н.М. Ткаченко, А.А. Чухно, В.М. Шарманська, В.Г. Швець, В.О. Шевчук та інші. Незважаючи на значні напрацювання, комплексного дослідження обліку розрахунків з учасниками недержавного пенсійного фонду не здійснювалося, що зумовило вибір теми наукового дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття ключових аспектів обліку розрахунків з учасниками недержавного пенсійного фонду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною метою інвестування пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням дохідності пенсійних активів вище рівня інфляції та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки. Недержавний пенсійний фонд (далі – НПФ) – це юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду [1].

Відповідно до особливостей діяльності НПФ розрізняють окремо вкладника НПФ та учасника НПФ, що у свою чергу зумовлює особливості відображення в обліку розрахунків з учасниками недержавного пенсійного фонду. При цьому у будь-якому НПФ його учасники можуть бути одночасно і вкладниками такого фонду.

Вкладник НПФ – особа, яка сплачує пенсійні внески на користь учасника НПФ шляхом перерахування грошових коштів до недержавного пенсійного фонду відповідно до умов пенсійного контракту та законів України [1]. Внески можуть здійснюватися фізичною особою на свою користь; її родичами (подружжя, діти, батьки, рідні брати і сестри, дід і баба учасника фонду, діти подружжя учасника фонду, у тому числі усиновлені ним (нею) діти, батьки подружжя учасника фонду); професійною спілкою, об'єднанням професійних спілок щодо своїх членів; підприємством на користь працівників: якщо на підприємстві вирішать запроваджувати систему НПЗ, відповідні внески робитимуться як додаткові соціальні програми, співробітники отримуватимуть пенсії на додаток до обов'язкової державної.

Учасник НПФ – фізична особа, на користь якої сплачуються (сплачувалися) пенсійні внески до НПФ або на пенсійний депозитний рахунок у банку і яка має право на недержавне пенсійне забезпечення на умовах і в порядку, визначених пенсійним контрактом, договором про відкриття пенсійного депозитного рахунку або договором страхування

довічної пенсії та яка має право на отримання пенсійних виплат або отримує такі виплати з НПФ [1]. Учасниками НПФ можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Фізична особа може бути учасником кількох НПФ. Накопичені пенсійні кошти в сумі розміру пенсійних внесків, що сплачені на користь учасника НПФ, розподіленого на його користь прибутку (збитку) НПФ, є власністю такого учасника, якою він розпоряджається згідно із Законом.

Адміністратори НПФ для обліку операцій, що здійснюються фондом, використовують План рахунків обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [3] та Інструкцію до нього [2]. Рахунки третього та подальших порядків відкриваються адміністратором для ведення аналітичного обліку відповідних операцій НПФ відповідно до обраної адміністратором облікової політики та порядку організації ведення бухгалтерського обліку. Оскільки, майже завжди для ведення обліку використовуються субрахунки, надалі будемо розглядати методику обліку розрахунків з учасниками НПФ також з використанням субрахунків згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій.

Відповідно до особливостей діяльності основним джерелом надходження коштів до НПФ є пенсійні внески. Для формування пенсійних накопичень учасника вкладник сплачує пенсійні внески до НПФ у розмірах, строки, терміни, в порядку та на умовах, визначених законодавством України, обраною вкладником пенсійною схемою НПФ та пенсійним контрактом. Пенсійні кошти учасника НПФ складаються з пенсійних внесків на його користь та розподіленого на суму цих внесків інвестиційного прибутку (збитку).

Облік пенсійних накопичень учасника НПФ ведеться Адміністратором НПФ в системі персоналізованого обліку на субрахунках індивідуального пенсійного рахунку учасника НПФ окремо по кожному вкладнику на користь цього учасника. Відкриття такого рахунку здійснюється Адміністратором НПФ кожному учаснику після укладення пенсійного контракту з вкладником на підставі даних про учасника, наданих вкладником НПФ. Крім випадків установлених законодавством України, не підлягає розголошенню та оприлюдненню (є конфіденційною) інформація про пенсійні внески, пенсійні виплати та інвестиційний прибуток (збиток), що обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника НПФ.

Підставою для обліку пенсійних внесків є виписка з поточного рахунку НПФ, яка є документальним підтвердженням факту надходження на поточний рахунок НПФ внесків відповідно до укладених пенсійних контрактів. Пенсійні вне-

ски є основним джерелом формування пайового капіталу. Для їх обліку використовується рахунок 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал», за кредитом якого відображується надходження (збільшення) пенсійних внесків, а за дебетом – зменшення внаслідок пенсійних виплат.

Аналітичний облік за субрахунком 402 «Пайовий капітал» ведеться в розрізі індивідуальних пенсійних рахунків учасників НПФ. Оскільки платниками пенсійних внесків можуть бути не тільки учасники НПФ, а і інші юридичні або фізичні особи, то при надходженні пенсійних внесків рахунок 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» може кореспондувати з рахунками 31 «Рахунки в банках» або 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (табл. 1).

Таблиця 1

Основна кореспонденція рахунків бухгалтерського обліку пенсійних внесків НПФ

Зміст операції	Кореспондуючі рахунки	
	Дебет	Кредит
Надійшли на поточний рахунок пенсійні внески від учасників	311	402
Надійшли пенсійні внески від вкладників на користь учасників	311	685
	685	402
Надійшли на поточний рахунок кошти, щодо яких не з'ясовано цільове призначення	311	685
Повернено помилково одержані кошти	685	311

Джерело: складено автором на основі [2, 3, 4, 5]

Внески, щодо яких не з'ясовано особу платника та підстави перерахування, та у разі, якщо такі кошти не були своєчасно витребувані платником (минув строк позовної давнини), зараховуються до доходів НПФ за кредитом субрахунку 746 «Інші доходи від звичайної діяльності».

Відповідно до чинного законодавства України, недержавним пенсійним фондом можуть здійснювати наступні види пенсійних виплат:

- 1) пенсія на визначений строк;
- 2) одноразова пенсійна виплата.

Пенсійна виплата – грошова виплата учасникові недержавного пенсійного забезпечення або його спадкоємцям, що здійснюється за рахунок накопичених у недержавному пенсійному фонді та облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку грошових коштів у випадках, передбачених Законом [1].

Успадкування пенсійних коштів здійснюється за заповітом або відповідно до вимог чинного законодавства України. Спадщина відкривається внаслідок смерті учасника НПФ або оголошення його померлим. Успадковані пенсійні кошти випла-

чуються спадкоємцям як одноразова пенсійна виплата в порядку, визначеному Законом.

Розміри пенсійних виплат визначаються Адміністратором НПФ виходячи з сум пенсійних коштів, що обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника НПФ, тривалості виплати та формули розрахунку величини пенсії на визначений строк. Заяви на здійснення пенсійних виплат, що надходять до адміністратора від учасників фонду, обробляються його відповідним структурним підрозділом, який проводить нарахування пенсійних виплат відповідно до умов укладеного з учасником НПФ договору на виплату пенсії.

Нарахування кожної пенсійної виплати, строк сплати якої настав, здійснюється за дебетом рахунку 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» за субрахунком, відкритим для цього учасника, та кредитом субрахунку 672 «Розрахунки за іншими виплатами». У випадку, коли на пенсійну виплату згідно з чинним законодавством здійснюється нарахування податку на доходи фізичних осіб, відображення суми утриманого податку здійснюється за дебетом субрахунку 672 «Розрахунки за іншими виплатами» та кредитом субрахунку 641 «Розрахунки за податками».

Перерахування пенсійних виплат здійснюється зберігачем на основі платіжного доручення адміністратора і відображається за дебетом субрахунку 672 «Розрахунки за іншими виплатами» та кредитом субрахунку 311 «Поточні рахунки в національній валюті». Якщо пенсійні виплати учасникам здійснюються через підприємства поштового зв'язку, адміністратор передає розпорядження, платіжне доручення та персоналізовану відомість (на основі реєстру пенсійних виплат) до банку-зберігача на перерахування коштів підприємству поштового зв'язку.

Перерахування пенсійних виплат відображається за дебетом субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» та кредитом субрахунку 311 «Поточні рахунки в національній валюті». Суми, фактично виплачені учасникам фонду, відображаються за дебетом субрахунку 672 «Розрахунки за іншими виплатами» та кредитом субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» на підставі звітних документів підприємства поштового зв'язку, якими підтверджено факт виплати пенсії учаснику фонду (табл. 2).

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) в частині прибутку (збитку) від інвестування активів НПФ підлягає розподілу між учасниками фонду. Сума прибутку, який підлягає розподілу, відображається за дебетом субрахунку 441 «Прибуток нерозподілений» та за кредитом субрахунку 443 «Прибуток, використаний у звітному періоді». Збільшення зобов'язань перед учасниками при розподілі на їх користь прибутку від інвестування активів пенсійного фонду здійсню-

ється за кредитом субрахунку 402 «Пайовий капітал» за субрахунками, відкритими для кожного учасника, та за дебетом субрахунку 443 «Прибуток, використаний у звітному періоді». Нерозподілений прибуток (непокріті збитки) у частині інших нерозподілених прибутків (збитків) НПФ розподілу (покріттю) не підлягає та переноситься на наступні періоди [6].

Таблиця 2

Основна кореспонденція рахунків бухгалтерського обліку з відображення пенсійних виплат НПФ

Зміст операції	Кореспондуючі рахунки	
	Дебет	Кредит
Нараховано пенсійні виплати, строк яких настав	40	672
Утримано ПДФО з суми пенсійних виплат	672	641
Перераховано пенсійні виплати учасникам	672	311
Перерахування пенсійних виплат через підприємства поштового зв'язку	377	311
Відображено суми, фактично виплачені учасникам фонду, підприємствами поштового зв'язку	672	377
Повернено підприємствами поштового зв'язку НПФ коштів, що не були виплачені в обумовлені договором строки	311	377
Нараховано суми пенсійних коштів учасника для перерахування до страхової організації на оплату договору страхування довічної пенсії	40	672
Виплачено суми пенсійних коштів учасника для перерахування до страхової організації на оплату договору страхування довічної пенсії	672	311
Перераховано активи учасника до іншого пенсійного фонду	40	672
	672	311

Джерело: складено автором на основі [2, 3, 4]

Вкладник НПФ, який не є учасником НПФ, може розірвати пенсійний контракт з НПФ і припинити перерахування пенсійних внесків до НПФ на користь одного, кількох або всіх учасників НПФ, в тому числі і у випадках припинення трудових відносин учасників з вкладником.

При цьому учасник НПФ має право:

- залишитись учасником НПФ;
- укласти пенсійний контракт з НПФ як вкладник і перерахувати пенсійні внески на свою користь;
- укласти пенсійний контракт з іншим НПФ або договір із страховою організацією чи банківською

установою і перевести належні йому пенсійні кошти (або частину пенсійних коштів) до цих установ.

У випадку укладення учасником НПФ нового пенсійного контракту з Адміністратором будь-якого іншого НПФ або укладення договору із страховою організацією, або відкриття учасником в банку пенсійного депозитного рахунку пенсійні кошти такого учасника передаються Адміністратором на підставі письмової заяви учасника до іншого НПФ, страхової організації або на пенсійний депозитний рахунок банку за рахунок учасника в порядку, передбаченому Законом.

У разі розірвання пенсійного контракту вкладник, який є учасником НПФ, повинен укласти, за винятком випадків, передбачених Законом (одноразова виплата), новий пенсійний контракт щодо участі в іншому НПФ або укласти договір із страховою організацією, або відкрити в банку пенсійний депозитний рахунок. При цьому, пенсійні кошти вкладника НПФ, який є учасником НПФ, передаються за його рахунок до іншої фінансової установи, яка надає послуги з недержавного пенсійного забезпечення. Сума пенсійних коштів учасника, що обліковується на його індивідуальному пенсійному рахунку у НПФ, складається з пенсійних внесків та розподіленого на суму цих пенсійних внесків інвестиційного прибутку (збитку), зменшених на суму витрат, пов'язаних з перерахуванням таких пенсійних коштів.

Після передачі пенсійних коштів учасника іншому НПФ, страховій організації або на пенсійний депозитний рахунок банку його пенсійний контракт з НПФ вважається анульованим, індивідуальний пенсійний рахунок закривається. Якщо на індивідуальному пенсійному рахунку учасника НПФ, який розриває пенсійний контракт з НПФ, обліковуються пенсійні внески, які здійснюються на його користь іншими вкладниками, суми цих внесків та розподіленого на них інвестиційного прибутку (збитку) можуть бути вилучені з НПФ лише після розірвання пенсійних контрактів з такими вкладниками, за винятком випадків, передбачених Законом (одноразова виплата).

Висновки з проведеного дослідження.

Недержавне пенсійне забезпечення учасника НПФ здійснюється у вигляді періодичних або одноразових виплат за рахунок коштів, що обліковуються Адміністратором на індивідуальному пенсійному рахунку учасника НПФ та складаються з пенсійних внесків вкладників НПФ на користь учасника НПФ до недержавного пенсійного фонду і прибутку, отриманого від інвестування цих внесків.

Оскільки платниками пенсійних внесків можуть бути не тільки учасники НПФ, а і інші юридичні або фізичні особи, для удосконалення облікового відображення операцій з розрахунку з учасниками недержавного пенсійного фонду пропонується затвердити Типову кореспонденцію рахунків бух-

галтерського обліку основних операцій недержавних пенсійних фондів, яка дозволить уникнути розбіжностей та помилок при відображенні в обліку розрахунків з учасниками недержавного пенсійного фонду.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення»: від 09 липня 2003 р. № 1058-IV) [Електронний ресурс] // Урядовий портал: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15> – Назва з екрана.

2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затв. Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291 [Електронний ресурс] // Урядовий портал: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/99435536-14> – Назва з екрана.

3. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, Наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291 [Електронний ресурс] // Урядовий портал: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=> – Назва з екрана

4. Розпорядження ДКЦПФР «Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних операцій недержавних пенсійних фондів»: від 09.12.2004 № 2968 [Електронний ресурс] // Урядовий портал: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/89985476> – Назва з екрана.

5. Гура Н.О. Методика бухгалтерського обліку в неприбуткових небюджетних організаціях [Текст] / Гура Н.О. // Бухгалтерський облік і аудит / – 2012. – № 10. – С. 1-6.

6. Цибульник М.О. Особливості обліку доходів та витрат недержавних пенсійних фондів [Текст] / М.О. Цибульник // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 9(2). – 140 с. Ст. 121-125.